

גליון ט' - פ' נשא היתשעיא / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האם מהני לכוון בברכת התורה בערב שבועות שתפטור רק עד סוף הלילה

נחלקו גדולי הפוסקים האם מהני להגביל חלות ברכה, כלומר מי שמונח לפניו כמה מיני פירות וכדו' שברכתם שווה האם ניתן לכוון לפטור רק חלק מהם. לדעת הפר"ח (י"ד ס"י י"ט ס"ק ח) מהני. אולם לדעת התב"א (שם ס"ק י"ז) כיון דכל הפירות עומדים לפניו ומתכוין לאכול כולם לא מהני מה שמחשב שהברכה לא תפטור כי אם חלק מהם. ועיין בגליון מ"ב שהארכנו עוד בזה.

והנה הב"ח בס"י תרל"ט כתב לענין ברכת לישוב בסוכה דכל אדם דעתו מן הסתם שלא תהא הברכה פוטרנו אלא עד שעה שיחזור ויאכל כי אז יחזור ויברך. והמ"א (שם ס"ק י"ז) חולק עליו דאטו מי שיש לו ציצית בבגדו ויכוון שלא יפטורנו בברכתו אלא עד חצות וכי יחזור ויברך בחצות הא ודאי ליתא, ע"כ.

ובהגהות חת"ס (שם) הקשה שהמ"א סותר דברי עצמו בריש ס"י תצ"ד (ד"ה ועיין) שהרי כתב דהטעם שאנו מברכים ברכת התורה בכל יום היינו משום דאין דעתנו לפטור רק ליום ולילה אחד, ועל כן אפי' הניעור כל הלילה מברך ברכה"ת [אלא דמי"מ מסיק שם שהרצה לצאת ידי ספק ישמע ברכה"ת מאחר, וכ"כ במ"א (ס"י ס"ק י"ב)]. ותיירץ החת"ס (שם) דצ"ל דשאני ברכה"ת שהרי איננו לומד בתמידות ומפסיק, משא"כ בסוכה דכל זמן שנמצא בסוכה ליכא הפסק וכן בטלית כל זמן שלובשו.

אולם החיי אדם (נשא כלל ט אות ג) כתב דאדרבה תלמוד תורה גרע מסוכה דהתם הוי כנמלך דאם ירצה יצא באמת מן הסוכה, ויפשוט הטלית, אבל בתורה שא"א לו לפטור דכל זמן חייב בלימוד, א"כ מה יועיל כוונתו שלא יפטור בברכה זו רק מעת לעת [ועיי"ש שנוקט דבכל גווני לא מהני להגביל הברכה], וא"כ הדרא קושיא לדוכתא.

אבל במנחת שלמה (ח"א ס"י י"ח אות ח-ט) תירץ סתירה הנ"ל, דשאני ברכה"ת דעיקר הברכה הוא על עצם המעשה שהוא עושה, משא"כ בשאר ברכות המצוות חייבו חכמים להודות לד' לפני קיום המצוה, אבל אין זה שייך דוקא לעצם קיום המצוה, והואיל וכן שפיר סברא הוא דלא יוכל כלל לכוין בשעת לבישת הטלית שהברכה לא תפטור אותו כ"א עד חצות היום כיון שאין הברכה באה כלל להתיר את הלבישה, וממילא אין שום מקום לכוונה זו, משא"כ גבי ברכה"ת כיון שהברכה באה גם להתיר את הלמוד שפיר מהני מה שמכוין בשעת הברכה שלא יפטור בברכה זו כ"א במעת לעת זו ולא ליום השני, ע"כ.

ולפי זה יוצא דס"ל להמ"א כדברי הפר"ח דמהני להגביל חלות הברכה אלא דברכת המצות שאני כנ"ל. אבל לפי התב"א דס"ל דלא מהני להגביל את חלות הברכה נמצא שעצה זו אינו מועילה לכולי עלמא.

אולם היה מקום לתרץ סתירת דברי המ"א באופן אחר והיינו דבאמת ס"ל להמ"א כדברי התב"א ומו"מ מהא דברכה"ת לא קשה מידי דאף התב"א יודה דמהני להגביל חלות הברכה שהרי כבר כתב התב"א (שם) דאם אין דעתו לאכול הפרי שלפניו או אפי' דעתו עליו, אלא שאינו לפניו דמהני להגביל הברכה. וא"כ יש לומר דכיון שחיוב תלמוד תורה מתחדש כל רגע ורגע ממילא נחשב לענין זה, כאינו לפניו וע"כ שייך להגביל ברכתו.

וכן מוכח מדברי התהלה לדוד בס"י מ"ז אות ו' שהרי הקשה על הפמ"ג (ס"י נב מ"ז ס"ק א) שנקט דמהני להגביל חלות הברכות, דנעלמה ממנו דעת התב"א הנ"ל. ולכאורה דבריו סותרים דהכא נוקט כהתב"א, ושם באות ח' הביא דברי המ"א הנ"ל שמוכח ממנו שמהני להגביל את ברכה"ת לזמן מסוים ולא חלק עליו. אלא ע"כ דלגבי ברכה"ת אף אם נסבור כדברי התב"א ומו"מ מהני להגביל את חלות הברכה. [ושו"מ בספר שיח השדה (פרומר, שענ ברכת ד' ס"י ה באד"ה ולולא דמסתפינא נלע"ד) שנקט שדעת המ"א כהתב"א שלא מהני להגביל הברכות גם בענין שחיטה. וכן מוכח מדברי הרע"א (ס"י תרל"ט שם)], ודו"ק. ולפי"ז יוצא שאף הסוברים דלא מהני להגביל חלות הברכות, בברכת התורה יודו דמהני.

מעתה יש לומר דאם מכוון להדיא בשעת ברכת התורה להגביל חלות ברכתו עד למחרת מהני לכו"ע (אף להסוברים שלולי היסח הדעת א"א לברך ברכה"ת ליומא אחרינא) ויוצא ידי ספק. בפרט דאנן קי"ל כהפר"ח דמהני להגביל חלות הברכה, כמבואר בביאור הלכה (ס"י ח על סנ"י ד"ה ו"א) ועוד [והארכנו בזה בס"י בגליון מ"ב]. וכן מסיק במנחת שלמה (שם) שניתן להגביל את ברכה"ת למעת לעת, וכן נקט במשנה הלכות (ח"א ס"י י"ד). [ועיי' באורחות רבינו (ח"א ענ"ח) בשם הגרי"ק צ"ל דמהני להגביל חלות הברכה עד שהולך לישון. ועיי' עוד בארץ צבי (ח"א ס"י י"ט)].

אלא דאכתי יש בזה מקום להחמיר שהרי החיי אדם חולק על המ"א כנ"ל, ובמקום שלא כוון להדיא להגביל חלות הברכה אפי' המ"א גופא נתן מקום להחמיר ולשמוע הברכה מאחר, וכן הביא המ"ב (ס"י מז ס"ק כח) [ואם ליכא אחר, מבואר במ"ב שאינו מברך. דלא כהמהר"ם שיק (אור"ח ס"י א) שנקט שבכה"ג יברך לעצמו. אולם מצינו סוברים כהמהר"ם שיק, עיי' ערוה"ש (ס"י מז אות כג), כה"ח (אות כז) ואורחות רבינו (שם) בשם החזו"א]. וכ"כ במנחת אשר (ת"ת ס"י ח) שאף בגוונא שהגביל חלות ברכות התורה יש לשמוע מאחר, ע"כ.

אולם אם ליכא אחר והגביל ברכתו להדיא יכול לסמוך לברך בעצמו [ואם ישן שינת קבע ביום הקודם בלא"ה יכול לברך לפי הרע"א המובא במ"ב (שם)], אולם עיין במעשה איש (ענ"ח ט) בשם החזו"א ובתשובות והנהגות (ח"ג ס"י קנ"ט) בשם הגרי"ז מבריסק צ"ל דלא ס"ל כהרע"א].

עבודת המועדים

עבודת חג השבועות והימים שלפניו

הנה כבר עומדים אנו סמוך ונראה לחג השבועות יום מתן תורתנו, ואם בכל חג ומועד נצרכת הכנה רבה, על אחת כמה וכמה לחג השבועות, שכל מהותו וענינו מכה ההכנה, שהרי כל שמו של החג הוא "שבועות" ע"ש הכנת השבועות שקדמו לו, וכן ידוע מה שכתבו שמעלת החג תהיה לכל אחד כפי הנהגתו בימי הספירה. ועכ"פ ודאי שבימים אלו עלינו להכין עצמנו לקראת היום הנכסף הממשמש ובא.

וראשית ההכנה היא ע"י לימוד התורה, וכמו שכתב בקונטרס בעניני חג השבועות להגר"ח קרלנשטיין (עמ' ק"ג) "ודאי יסוד ההכנה למתן תורה הוא בתורה עצמה, דהיינו ע"י ריבוי בלימוד התורה, שהרי אין יתכן שהוא 'מצפה למתן תורה' אם הוא מתבטל מן התורה, והרי ע"י ביטול תורה מראה האדם כאילו ח"ו אין התורה חשובה אצלו, וגם עיקר 'ההכנה למתן תורה' שייך רק ע"י לימוד התורה שזוהו מביא לטהרה ומתקן המידות ומחזק האמונה".

ההכנה בשבת שלפני שבועות

הנה ידוע שאף ביום ב' סיון אין אומרים תחנון, ואף שעדיין לא התחילו ג' ימי הגבלה מ"מ נקרא הוא "יום המיוחס", וביאור הדבר כתב בערוך השלחן (תצד, ס"ז) "ואין אומרים תחנון מן ר"ח סיון עד אחר אסרו חג... וממילא גם היום שבין ר"ח לבין ראשון של הגבלה ג"כ נכלל בשמחה, ועוד דבאותו יום אמר להם משה לקדשם ורגילין לקרותו יום המיוחס מפני זה, ועוד מפני שביום זה חל יום הכיפורים".

והרבה יש להתחזק בשבת זו, השבת שלפני חג השבועות, שהרי כל השפעות השבוע נשפעים מכה השבת, וכמו שכתב בקונטרס בעניני חג השבועות (עמ' קכ"ט) "ביותר יש להתגבר בהכנות לקראת חג השבועות ביום שבת קדש שלפני מתן תורה, שהרי שבת איהי יומא דכולא שיתא יומין מינה מתברכין, וכל השפעות השבוע נקבעים ביום השבת שלפניו, ובשפ"א במדבר כתב - בשבת שלפני שבועות צריכין להכין לקבלת התורה".

סגולת ג' ימי הגבלה

ידועים דברי הרמח"ל שהארת המועדים מתחדשת כל שנה ושנה מחדש, ואיננה רק דבר שהיה בשעתו, וכשם שהדברים אמורים לענין חג השבועות בעצמו, כך גם לגבי ג' ימי הגבלה שלפניו, ואף שאין לנו ממש אותם הלכות שנאמרו בשעתו, מ"מ ודאי שלענין התמדת התורה יש להתחזק ולהתגבר בכל רגע, ובשנים האחרונות נתפרסם מכתב מהמשגיח הגר"ש וולבה (הובא באגרות המשגיח הגר"ש וולבה) "קייבלתי ממורי ורבי זצ"ל כי שלשת ימי הגבלה הם סגולה: מי שלומד בהם בהתמדה רבה, ממש בלי ביטול תורה לרגע, שזוהי סגולה להצלחה לכל השנה בעליה בתורה, הוא אמר לי שזה כתוב בספרים הקדושים".

יום הדין על תורה

הנה כתב השל"ה (מסכת שבועות) בענין יום הדין על התורה ביום זה "וצריך להתעורר מאד בלבו ולהתקדש ולתקן מעשיו ולהיות מוכתר בכתר התורה, כי היום הקדוש הזה הוא יומא דדינא, וז"ל תולעת יעקב (דף נ"ח): ודע כי כמו שבר"ה רצה הקב"ה להשגיח ולדרוש מעשי בני אדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש עולם, וכמו שתיקנו לומר זה היום תחילת מעשיך...

כן רצה ביום מתן תורתו שהוא מורה על חידוש העולם להשגיח ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על

המהרהר בדברי תורה, האם מקיים מצות ת"ת

הארכנו בס"ד בגליון ט"ז שקיי"ל להלכה דחיוב תלמוד תורה הינו "כל רגע ורגע", וע"כ בכל זמן פנוי מחויבים לעסוק בתורה. לבד מחיוב קביעת עיתים לתורה בכל יום שזה מחויבים בכל גווי אף במי שטרוד מחמת פרנסה וכדו'.

ועתה יש לדון האם מצוה זו מתקיימת דוקא ע"י דיבור או אף בהרהור. והנה מצינו בגר"ז (ת"ת פ"ב ס"ע יב) שכתב "כל אדם צריך לזהר להוציא בשפתיו ולהשמיע לאזניו כל מה שלומד אא"כ בשעת עיון להבין דבר מתוך דבר, ועל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא אינו יוצא בלימוד זה יד"ח מצות ולמדתם אותם וכמ"ש לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו וגו' וכמו בכל המצות התלויות בדבור שאינו יוצא בהן יד"ח בהרהור אא"כ שומע מפי המדבר שהשומע כעונה מפיו". וכדבריו משמע **באלף לך שלמה** (אז"ח ס"י לה בהגה) שכתב שעיקר למוד התורה הוי בדבור כמ"ש ושננתם לבנך ועל הרהור לא צריך לברך ש"אין זה מצוה".

אולם בתוס' הרא"ש (ברכות כ: ד"ה אמר רבינא) מבואר ד"עיקר" הלימוד בדבור, כדדרשינן כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא, למוציאהם בפה, ע"כ. משמע שע"י הרהור מקיימים נמי מצוה זו, אלא שהעיקר הוא ע"י דיבור. וכן נראה מדברי ההלכות קטנות (ח"ב ס"י קנט) שע"י הרהור מקיימים מצות ת"ת, שהרי כתב שאנו מברכים לעסוק בדברי תורה כי היושב כל היום ולומד ומעיין ע"י הרהור מקרי עוסק בתורה. וע"י במהרש"א (סנהדרין כו: ד"ה מחשבה).

ואע"פ שהשו"ע (ס"י מז ס"ע ד) פסק שהמהרהר בדברי תורה א"צ לברך ברכת התורה. כבר תמה עליו בבניאר הגר"א (שם) דכי ליכא מצוה בהרהור והלא נא' והגית בו וגו' ר"ל בלב כמ"ש והגיון לבי, ע"כ. וכתב הבניאר הלכה (ס"י מז ד"ה המהרהר) דגם הגר"א מודה דאפילו בתורה הרהור לאו כדיבור אלא דס"ל דגם ההרהור הוא מצוה כדכתיב והגית בו יומם ולילה. וכן בשו"ת דבר אברהם (ס"י טז אות כו) כתב "מה לי דיבור מה לי הרהור מ"מ מתקיימא מצות ת"ת". וכ"כ בא"א מבוטשאטש (ס"י כה ס"ע יב ד"ה צריך לברך) דעיקר הגיון הוא בלב ומ"ש ודברת במ לשון דבור שייך בלב כמ"ש ודברתי עם לבי, ע"כ.

ובר מן דין י"ל דאף השו"ע מודה דאיכא קיום מצוה ע"י הרהור, אלא שעיקר החיוב הוא ע"י דיבור וע"כ דוקא עליו מברכים. וכן הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש תפלה פ"ו הגה ח) נקט שדברי הגר"ז הנ"ל הם חדוש גדול, ע"כ.

שו"ר במהרש"ם (דעת תורה ס"י תרפז ס"ב) שכתב שהא דאמרו "מבטלים" ת"ת לקריאת המגילה, אע"פ שהמגילה גופא נמי תלמוד תורה היא, היינו משום שכל אחד לומד בפיו ואע"פ מבטלין אף לשמוע מקרא מגלה שהוא רק שומע ולא עונה ממש. ומבואר דס"ל דעיקר הלימוד הוא בפה. אולם אף הוא יודה דאיכא מצות ת"ת ע"י הרהור או שמיעה. [ועיין בקרן אורה (ברכות פ"ג ד"ה ע"כ היה) ובעמק ברכה (פוסמנציק, קריאת התורה אות א). ועיין עוד בפלא יועץ (ערך קול) בענין חשיבות לימוד התורה בקול].

והנה בפשטות אף הלומד בשאר לשונות מקיים מצות תלמוד תורה וע"כ חייב בברכת התורה. וכן מבואר במסכת מגילה (י"ז): שדנו האם כל התורה כולה בכל לשון נאמרה. והקשה הריטב"א (שם ד"ה גמ' הא דאמרין), לאיזה ענין דנים האם התורה בכל לשון נאמרה דהא ודאי איתיה דבלשון הקודש ניתנה ואילו לקיים מצות והגית בו יומם ולילה אף בכל לשון הוא [ועי"ש דשוב פירש שהכונה לקריאת פרשת זכור ומקרא בכורים וכו']. הרי להדיא שקיומה בכל לשון. וכ"כ המאירי (סוטה לב: ד"ה אע"פ).

אלא שבדבר אברהם (שם אות יח ואות כו ד"ה ודאית) יצא לחדש דברכה"ת חיובה מן התורה דוקא על גוף התורה ולא על פירושה וע"כ מסתפק לגבי תרגומים של התורה האם נחשבים כגופי תורה ומברכים עליהם מן התורה או כפירושיהם ואין חיובה אלא מדרבנן, ותלה זה האם כל התורה בלשון הקודש נאמרה או בכל הלשונות, ונשאר בצ"ע. אולם מדברי הפוסקים לא משמע כן ובכל גוונא מחויב לברך מדאורייתא (לסוברים שחיובה מן התורה).

שו"מ בשיטה מקובצת (ברכות יג. ד"ה לימא) בשם הראב"ד שפירש האי סוגיא דמגילה שנח' האם כל התורה כולה בכל לשון נאמרה, על התלמוד שלמדו הקב"ה למשה, ומשה למד אותה לישראל לפי שהיו בהם גרים משאר לשונות נסתפק לנו אם היה מלמדה לכל אחד ואחד בלשונו וכן כל או"א יוצא ידי שינון בלשונו או שמא לכולם שונה בלשון הקדש ואין אדם יוצא ידי והגית בו אלא בלשון הקודש, ע"כ והביאו נמי הריטב"א (ברכות שם), עיי"ש. והנה מבואר בריטב"א (מגילה שם) דס"ל בפשיטות דמקיימים מצות ת"ת בכל לשון. והעירוני שכן מוכח מהגר"א ודעימיה דס"ל שע"י הרהור מקיימים מצות ת"ת, והרי לא גרע לימוד בשאר לשונות מהרהור. ובר מן דין דברי הראב"ד הם חידוש גדול וסתימת הפוסקים דפשיטא דמקיימים מצוה זו בכל לשון. וכן רש"י ותוס' (מגילה שם) פירשו כוונת הגמ' באופן אחר דלא כהרבא"ד, ודו"ק. [ועי"ש במ"א (ס"י נ ס"ק ב טו) שנקט שמקיימים מצות ת"ת אפי' לא מבין מה שקורא, במה דברים אמורים בתורה שבכתב אבל תורה שבע"פ אם אינו מבין אינו מקיים מצות ת"ת. וכן פסק המ"ב (שם ס"ק ב). ואף המאמ"ר (שם) החולק על המ"א וס"ל דאף בתורה שבעל פה לא שנה מבין לא אינו מבין מקיים מצות ת"ת, מ"מ מסיק שיש להחמיר כדברי המ"א].

פירות האילן כדאי ב"ה טו. דבעצרת נידונין על פירות האילן, וכבר ביארנו כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה, והעולם נידון ביום זה על התורה שניתנה בו שביטלו עצמם ממנה".

ויש להביא עוד מה שביארו בזה בענין התחדשות קבלת התורה בכל שנה "ובמקום אחר פירש רש"י "אם שמוע תשמעו - שמוע בישן, תשמעו בחדש" (דברים יא)... והביאור בזה שצריך תמיד לעשות התחדשות, אע"ג דשנה שעברה כבר קיבלנו את התורה, תמיד צריך להוסיף בקבלה, והטעם כיון שבשנה הקודמת גם קבלנו רק כפי כוחותינו באותה שעה... כשעוברת שנה ואדם לומד תורה ומתעלה ומתגלים בו כוחות נוספים, ממילא לאותו אדם יש כבר מה לקבל על עצמו עוד מדרגות ביום מתן תורה". (שיח יצחק להגר"י בורודיאנסקי שליט"א, חגים וזמנים עמ' תיד).

והחכם עיניו בראשו לכלכל את מעשיו ביום גדול ונשגב זה, שהרי מצד אחד כבר נהגו כלל ישראל להיות ניעורים בליל השבועות וכפי שהביא המ"ב ס"י תצ"ד, ובשם האר"י הובא בשער הכוונות "ולא עוד, אלא שצריך האדם שלא לישן בלילה הזאת כלל אפילו רגע אחד, ולהיות כל הלילה נעורים ועוסקים בתורה... ודע כי מי שלא ישן בלילה הזאת כלל אפילו רגע אחד ויהיה עוסק בתורה כל הלילה, ולא יפסיק בשיחה בטלה, מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק בשנה ההיא... ולא עוד אלא שהוראת חיי האדם בשנה ההיא תלויה בענין זה... ופשוט המנהג בישראל לעסוק בתורה כל ליל חג השבועות".

ומצד שני צריך להזהר שלא יצא שכרו בהפסדו, וכבר עמדו בזה בספרים, שצריך מאד להזהר שלא יתנמנם בשעת תפילת שחרית, ומצד הסברא פשוט כן שהרי כל ענין הלימוד בלילה זה הוא מנהג, שענינו הכנה לקראת קבלת התורה שבבוקר, וזמן קבלת התורה היא בעת קריאת התורה בעשרת הדברות, (ובקהילות מסוימות נוהגים לקרוא 'כתובה' לפני קריאת התורה), וכמו שכתוב בילקוט שמעוני (תרו, רע"א) "בני, הווי קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה".

וכמו כן עצם התפילה ביום זה, כמו שהובא בשם הגר"ח ברים (קונט' מרבה חיים) "היה מדגיש לציין שפסגת העבודה של חג השבועות הוא בשעת אמירת נשמת וברכת אהבה רבה, וכל המרבה להאריך בה בהתעוררות וכוונת הלב הרי זה משובח, ולשאלת התלמידים ומה יעשו שהש"ץ ממחר ואינו נותן זמן מספיק כדי להתפלל כדבריו, ענה ואמר וכי מי מכריח אתכם לרוץ עמו, יש להתבונן היטב שלא לעשות את העיקר טפל ואת הטפל עיקר ובפרט ביום קדוש כזה, והעיקר הוא כוונת הלב בתפילת החג ובעיקר במקומות שם מבקשים על התורה הק' עיקר חיותנו".

וכמו כן בעצם יום חג השבועות, מלבד מה שצריך לקיים מצות שמחת החג כדבעי, ולשמוח ביום גדול זה שזכינו לקבל את התורה, יש לראות שיוכל להתמיד בלימוד התורה ביום זה, וכמו שכתב החיד"א (בספרו שמחת הרגל) "כי אחר שינוח מעט ויסעוד סעודת הרגל הקדוש בשמחה, ימצא מקום ללמוד איזה שעות ביום, כי אם זכה להתקדש בלילה, גם ביום הנורא הזה אל ישלחנו ריקם מעסק התורה, כי יומא הוא דקגרים לדרוש ולתור בחכמה ולעסוק בתורת ה' תמימה אשר ברוב רחמי נתנה לנו... וימו כלילו לא ימיש מעשות פרי".

יעורנו ה' להגיע ליום גדול זה בהכנה הראויה, ולנצל כל רגע ורגע, הן בלימוד התורה, הן בעבודת התפילה והן בשמחת החג, ונזכה לקבל כל אחד את חלקו המיוחד לו בתורה, ובאופן שקבלת התורה תהיה התחלה לכל לימוד התורה של השנה הבעל"ט.

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודת ספירת העומר וחג השבועות" מסדרת עבודת המועדים

העלון נתרם בעילום שם
הצלחת התורם ומשפחתו
בכל הענינים

לע"נ
ר' מנחם בן זאב ז"ל